
МЕНЕДЖМЕНТ

ОТРИМАНО:

14 Січня 2024

ПРИЙНЯТО:

14 Лютого 2024

ВИПУСК:

20 Березня 2024

УДК 339.5: 339.97

DOI 10.26661/2522-1566/2024-1/27-08

СПЕЦИФІКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ ПОСЛУГ

Приварникова І.Ю.

к.е.н., доцент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна,

ORCID 0000-0001-7022-7946

Email автора для листування: privarnikova.irina@gmail.com

Анотація. Метою даного дослідження є опис моделей та специфіки здійснення експортно-імпортних операцій у сфері послуг в Україні.

Для цього охарактеризована сутність послуги як об'єкта експортно-імпортних операцій, описано моделі проведення експортно-імпортних операцій, розроблено та наведено алгоритм здійснення експортно-імпортних операцій послуг для зазначення їх особливостей й спрощення процедур здійснення для бізнесу України.

У статті зроблено спробу наглядного зображення моделей експорту та імпорту послуг, визнаних Світовою організацією торгівлі у рамках Генеральної угоди з торгівлі послугами, та розроблено алгоритм експорту-імпорту послуг з урахуванням основних операції для полегшення процесу торгівлі національного бізнесу України.

Завдяки розробкам автора процес експорту-імпорту послуг для вітчизняного виробника стане більш зрозумілим та прозорим, що надасть можливість виходу на міжнародні ринки та закріплення на них, а в подальшому ще й нарощувати обороти торгівлі, що, у тому числі, буде сприяти росту національної економіки країни.

Цінність дослідження полягає у спробі автора в одному дослідженні викласти моделі експорту-імпорту послуг, представивши їх наочно, з розробленим алгоритмом для продавців для спрощення процедури їх оформлення з урахуванням норм законодавства певного місця їх надання. розуміння основних моделей, безпосередньо процесу надання та оформлення операцій з експорту-імпорту послуг полегшить постачальникам роботу з цією категорією продукту у світової торгівлі.

Подальші дослідження можуть бути націлені на розгляд особливостей експортно-імпортних операцій в залежності від видів послуг, які надають вітчизняні виробники у різних країнах світу.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоекономічні операції, експортно-імпортна діяльність, міжнародна торгівля послугами, експорт послуг, імпорт послуг, міжнародна послуга, регулювання міжнародної торгівлі послугами.

JEL Classification: F10, F19, F29

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За останні десятиліття фіксується значне зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами, відбувається масштабування сфери послуг як для внутрішнього споживання в Україні, так і для експортно-імпортних операцій (Дернова, 2023). Торгівля послугами у світовому масштабі визнається ключовою сферою для економічного зростання, нарощування конкурентоспроможності країни та у цілому покращення добробуту населення. Тому країни, що прагнуть сталого розвитку, останніми роками розглядають торгівлю послугами як дієвий засіб подолання певного внутрішнього дефіциту поставок, а, також, як засіб диверсифікації та нарощування об'єму експорту (Мельничук, 2020).

У зовнішньоторговельному обороті нашої країни частка сфери послуг знаходиться на рівні від 10 до 15 відсотків (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2023) і має значний потенціал у часті розширення можливостей їх надання та збільшення різноманітності пропозиції. Традиційно баланс торгівлі різноманітними послугами є позитивним та виступає деяким компенсуючим фактором, який певною мірою нівелює зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі різними матеріальними товарами. Тому нарощування об'ємів торгівлі послугами виступає сьогодні важливим чинником динамізму росту, який позитивно впливає на різні економічні показники країни та зріст ВВП (Барановська et al, 2019). Беззаперечним є той факт, що експортно-імпортна діяльність має позитивний вплив на економічне зростання в країні, розвиток виробництва, удосконалення різноманітних технологій та насичення ринку новими споживчими товарами, особливо, за умов досягнення високого рівня конкурентоспроможності та продуктивності нашої вітчизняної продукції.

Зовнішня міжнародна торгівля послугами стає одним з важливих та перспективних джерел формування доходів суб'єктів господарювання. Тому сьогодні багато різних підприємств незалежно від масштабу діяльності активно здійснюють експортно-імпортні операції у сфері придбання чи надання послуг. Разом з тим, виникають труднощі в проведенні експортно-імпортних операцій з причини нерозуміння як правильніше, з погляду законності, оформити та реалізувати всі основні процедури торгівлі послугами, як зафіксувати проведення угоди, які потрібно облікувати ці операції, як вірно сплатити податки, які передбачити витрати, яким чином зафіксувати їх компоненти у внутрішніх корпоративних податкових, документах, як дотриматись етичних та юридичних стандартів ведення міжнародної торгівлі, тощо. Означені питання у свою чергу можуть спровокувати виникнення проблем з декларуванням, податковим обліком зовнішньоекономічних операцій. Тому підприємці мають постійно відстежувати зміни в умовах здійснення експортно-імпортних операцій, у тому числі у сфері послуг, законодавстві (нормативній базі) з урахуванням специфіки їх проведення.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-прикладним аспектам, особливостям та існуючим проблемам експортно-імпортних операцій у сфері послуг присвячено досить багато різноманітних досліджень.

Так, основні Моделі здійснення експорту-імпорту послуг досить чітко встановлені Світовою організацією торгівлі у межах Генеральної угоди з торгівлі послугами (Guide for export of services, The General Agreement on Trade in Services (GATS)). Клювак О. В. у статті «Інноваційний розвиток експорту послуг України в умовах мирного та воєнного стану» розглядає сутність експорту послуг, аналізує їх крізь призму існуючих Моделей експорту та імпорту послуг, роз'яснених Світовою організацією торгівлі (Клювак, 2022). Плекан М.В. та Мартенюк В.П. у статті «Особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах війни» з точки зору практичного аспекту системно розкривають особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах війни, але по

відношенню до товарів (Плекан et al, 2022). Романькова О.М. та Урайчик К.С. у статті «Облік та аналіз експортних операцій у сучасному стані» деталізують облік експортних операцій, наводять умови визначення бази оподаткування та виникнення податкової заборгованості під час експорту саме товарів, а також порядок оформлення митної декларації (Романькова et al, 2023). Ковтун Е.О., Романчук Р.А. та Савчук В.В. у статті «Управління експортно-імпортними операціями підприємства» обґрунтовують ключові аспекти управління експортно-імпортними операціями у сфері торгівлі, у тому числі послугами, описують механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю, виділяють основні фактори ефективності управління експортно-імпортними операціями (Ковтун et al, 2018). Мельничук О. у своїй роботі «Міжнародна торгівля послугами» аналізує особливості та наводить характерні тенденції розвитку сфери послуг за останнє десятиріччя (Мельничук, 2020). Барановська С.В., Ружицький А.А., Михайлович Ю.В. у статті «Роль сфери послуг в економіці України» наголошують на значущості та важливості розвитку сфери послуг для сталого розвитку економіки нашої країни (Барановська et al, 2019). Камінська Т. М. акцентує увагу на місці України у світовій торгівлі послугами (Камінська, 2019).

Не дивлячись на важливість та перспективність для України такої сфери зовнішньої торгівлі як експортно-імпортні операції з торгівлі послугами, питанню специфічності їх виконання їх практичного здійснення уваги приділено недостатньо. У проаналізованих роботах авторів експортно-імпортні операції з торгівлі послугами розглянуто фрагментарно, або з позиції бухгалтерського та податкового обліку, або з позиції оцінки статистичних даних фактично проведених операцій експорту-імпорту за попередній період часу, або з точки зору перспектив розвитку сфери послуг загалом для розвитку економіки нашої країни та їх значущості і особливостей для окремих компаній-резидентів.

Все наведене надає можливість у рамках цієї статті докладно та системно проаналізувати це питання, для розкриття особливостей та специфіки експортно-імпортних операцій, та створення алгоритму їх проведення при торгівлі послугами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета цієї статті – описати моделі та специфіку здійснення експортно-імпортних операцій у сфері послуг в Україні.

Задля досягнення цілі статті були поставлені наступні **завдання**:

1) охарактеризувати сутність послуг як об'єкта експортно-імпортних операцій, показати специфічні їх відмінності від товару, відмінності торгівлі послугами у національних та зовнішньоекономічних операціях;

2) охарактеризувати типові моделі зовнішньої торгівлі послугами, які використовуються у сучасних умовах;

3) сформувати алгоритм здійснення експортно-імпортних операцій у сфері послуг з урахуванням особливостей їх надання / споживання з метою спрощення процедури їх реалізації суб'єктами господарювання в Україні.

МЕТОДОЛОГІЯ

У ході дослідження використано методи аналізу й синтезу результатів досліджень, викладених у наукових статтях, рекомендацій авторитарних міжнародних агентств, ін., порівняння та наукового узагальнення даних різноманітних наукових джерел. Інформаційною базою дослідження є відкриті джерела міжнародної статистичної інформації та офіційні дані форумів, рейтингів, що публікують авторитарні міжнародні організації, законодавча база України, відкриті джерела Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, тощо.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

По-перше, розберемо що саме є послугою, яка виступає в якості об'єкту експортно-імпортних операцій.

Протягом XVIII–XIX ст. економісти та практики дискутували про природу і роль послуг і виділяли сектор послуг тільки за залишковим принципом, відносячи до послуг ті види діяльності, які прямо не належали ні до видобувних, ні до обробних галузей економіки. З XX ст. сектор послуг посів повноцінне місце в економічній моделі світу. Так, Алан Фішер у 1935 р. запропонував сферу послуг вважати третинним сектором економіки, який Колін Кларк ще в першій половині XX ст. передбачив як локомотив економічного зростання та домінування над іншими секторами (Мешшко and Щитов, 2016).

Сьогодні, загалом, послугою визнається така діяльність суб'єкту господарювання, результат якої не має чітко вираженої матеріальної складової. Оскільки послуги не мають конкретного матеріального вираження, їх ще називають «нематеріальними продуктами». Послуга реалізується та споживається безпосередньо в процесі здійснення відповідного виду діяльності. Іншими словами, процес надання послуг та їх реалізація не відокремлюються один від одного.

Згідно з нормами гл. 63 Цивільного кодексу України (Цивільний кодекс України) ключовими особливостями будь-якої послуги є:

- споживання послуги безпосередньо в процесі здійснення певної дії або (та) відповідної діяльності;
- результат надання певної послуги завжди є невіддільним від самої відповідної дії, яка реалізується для її створення;
- інтересом будь-якого замовника є безпосередньо сам процес виконання відповідної дії (або діяльності) (Романькова and Урайчик, 2023).

Аналіз термінології, наведеної у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», де зазначено, що «товар являє собою будь-яку продукцію, роботу або послугу, право інтелектуальної власності та немайнові інші права, які призначені для продажу (тобто для оплатної передачі)», дозволяє зробити висновок, що експорт та імпорт послуг з точки зору зовнішньоекономічної діяльності, прирівнюється до експорту (імпорту) товарів. (Ковтун et al, 2018). Також, через відсутність у законодавстві чіткого поділу експорту робіт та експорту послуг, фактично терміни «послуга» та «робота» у рамках зовнішньоекономічної діяльності визнаються тотожними, бо найчастіше для замовника виконавець виконує як роботи, так і надає відповідні послуги (Мельничук, 2020).

Головним у процесі торгівлі послугами визнається те, що має відбутися фундаментальна економічна операція купівля-продажу, що охоплює діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів, побудована на відповідних взаєминах між ними.

Слід зазначити той факт, що в нашій країні зовнішньоекономічною діяльністю займаються лише суб'єкти господарювання які є резидентами України. Нормами Господарського кодексу України за основну ознаку зовнішньоекономічної діяльності обрано перетинання товарами чи послугами митного кордону. З урахуванням вказаного підходу виникає деяке суперечливе розуміння цієї ознаки, хоча б через те, що відповідно до норм Митного кодексу України через митний кордон нашої країни можуть бути переміщені лише товари та транспортні засоби. В свою чергу згідно норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» предметом зовнішньоекономічної діяльності можуть виступати роботи, послуги, об'єкти інтелектуальної власності, фінансові активи тощо (Бондар and Легінькова, 2022).

Тобто зовнішньоекономічна торгівля послугами суттєво відрізняється від торгівлі товарами саме тією особливістю, що будь-який імпортований або експортований товар фізично може бути переміщений через кордон, а послуга ні. При цьому, важливо те, що

наявність або відсутність факту перетину кордону будь-якою послугою не є критерієм її імпорту чи експорту.

Важливою особливістю зовнішньої торгівлі послугами є те, що, на відміну від торгівлі товарами, вона, регулюється не на кордоні країни, а всередині тієї країни, де вона надається відповідно з положеннями внутрішнього законодавства.

У загальному розумінні послуга, що експортується або імпортується як товар (або продукт виробничого процесу суб'єкта господарювання) має ті ж особливості, що і традиційна послуга, що надається на території країни на внутрішньому ринку, що зазначено вище. При цьому особливостями послуги у ЗЕД виступають:

- постачальник та одержувач – резиденти різних країн, тобто угода на надання послуг укладається між компаніями-резидентами та нерезидентами країни;

- для проведення платежів необхідно мати валютний рахунок, кошти переказуються за територію України чи надходять з-за кордону. Тобто платіж за послугу поступає резиденту від нерезидента як іноземна оплата;

- місцем надання послуг, тобто послуга може надаватись як в країні постачальника, так і в країні покупця;

- особливості законодавчого регулювання процесу надання послуг та забезпечення якості її надання, всередині тієї країни, де саме вона надається;

- особливістю постановки на бухгалтерський облік та нарахування ПДВ, ін.

Наведемо ключові ознаки експорту та імпорту послуг у формі порівняння таблиця 1.

Таблиця 1

Порівняння експорту та імпорту послуг

Експорт послуг	Імпорт послуг
Експорт послуг – це вчинення діяльності чи дії у сфері надання послуг національними суб'єктами (тобто резидента країни), які отримують певну винагороду за це від іноземного суб'єкту (тобто нерезидента країни)	Імпорт послуг – це оплата певної винагороди національними суб'єктами (тобто резидентами країни) іноземному суб'єкту (нерезиденту країни) за вчинену діяльність чи дію, яку виконують іноземні суб'єкти (тобто нерезиденти країни) у напрямку надання відповідних послуг.
Експорт послуг спрямований на розширення охоплення ринку на глобальному рівні. Одночасно виступає імпортом країни контрагента.	Імпорт послуг задовольняє існуючий внутрішній попит у країні. Одночасно виступає експортом в країні контрагента.
Кожна країна прагне збільшувати обсяг експорту для отримання валютних надходжень у країну	Кожна країна прагне зменшувати імпорт, стимулюючи місцевих виробників до нарощування обсягів виробництва
Послуги надає експортер – як резидент країни, за що отримує дохід у іноземній валюті, отримувач послуги – нерезидент країни	Платником виступає отримувач послуг, як резидент країни, надавачем послуг – нерезидент країни

Джерело: власна розробка автора.

ЗЕД як взаємовідносини суб'єктів господарювання у сфері надання послуг, що базуються на загальноприйнятих ключових принципах, які закріплені законодавчою та нормативно-правовою базою та спрямовані на досягнення основної мети отримання комерційного прибутку від виходу того чи іншого підприємства на зовнішній ринок, що здійснюються як на національній митній території (тобто території, де є зареєстрованим постачальник послуги, як резидент), так і за її межами.

Торгівля послугами, відповідно до Генеральної угоди з торгівлі послугами, що була розроблена Світовою організацією торгівлі та ратифікована Україною, передбачає поставку послуг у далі наведені способи:

- з території однієї країни-члена на територію будь-якої іншої країни-члена;
- на території однієї країни-члена споживачеві послуг будь-якої іншої країни-члена;
- постачальником послуг однієї країни-члена шляхом комерційної присутності на території будь-якої іншої країни-члена;
- постачальником послуг однієї країни-члена шляхом присутності фізичних осіб країни-члена на території будь-якої іншої країни-члена (Генеральна угода з торгівлі послугами).

Для більш наглядного розуміння вказані варіанти постачання послуг нижче схематично проілюстровано моделі експорту та імпорту послуг (рис. 1, 2, 3 та 4), які використовують, у тому числі у нашій країні.

Відповідно до моделі 1 «Транскордонне надання послуг» («транскордонне постачання») (рис. 1) постачальник послуги знаходиться у країні, відмінній від країни споживача (наприклад у країні резидента), послуга перетинає національний (митний) кордон країни постачальника та потрапляє до країни споживача. Ця модель схожа на традиційний спосіб торгівлі товарами, коли споживач і постачальник залишаються на території своїх країн.

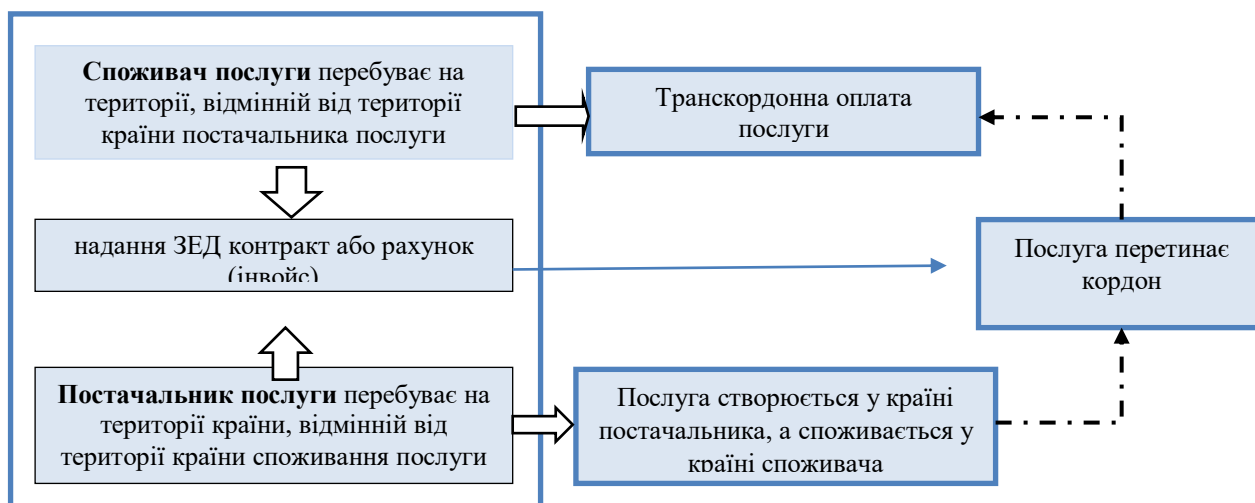

Рис. 1. Модель 1 «Транскордонне надання послуг» («транскордонне постачання»)

Джерело: власна розробка автора.

Прикладом моделі 1 виступають такі послуги, як послуги у сфері маркетингу, бізнес-консультування, тренінгів або дистанційного навчання, тощо. При цьому надання послуги може дистанційно, наприклад, телефоном, Інтернетом, за допомогою інших засобів зв'язку, телебачення або шляхом відправлення документів, дисків, магнітних стрічок, поштою, кур'єром, тощо. Наприклад, постачальник послуги (український підприємець – резидент країни) проводить тренінги для співробітників іноземного споживача (представника будь-якої іншої країни світу – нерезидент країни) шляхом використання платформи для відеоконференцзв'язку Zoom. Послуги також можуть надаватись фізично, як, наприклад, шляхом надання послуги з транспортування вантажів, товарів, пасажирів, тощо. Постачальник послуги (український підприємець) маючи певне обладнання оказує послуги з міжнародного перевезення товарів, наприклад, з території України на іноземну територію. Так, український перевізник «Нова пошта» надає своїм клієнтам (бізнес та приватним

особам) у тому числі і нерезидентам країни повний спектр логістичних та інших, пов'язаних з цим послуг.

Модель 2 «Споживання послуги за кордоном» (рис. 2) використовують у випадку, коли постачальник надає послугу споживачеві у країні, відмінній від країни споживача, споживач виїжджає за межі території своєї країни і споживає послугу в країні, наприклад, постачальника послуги.

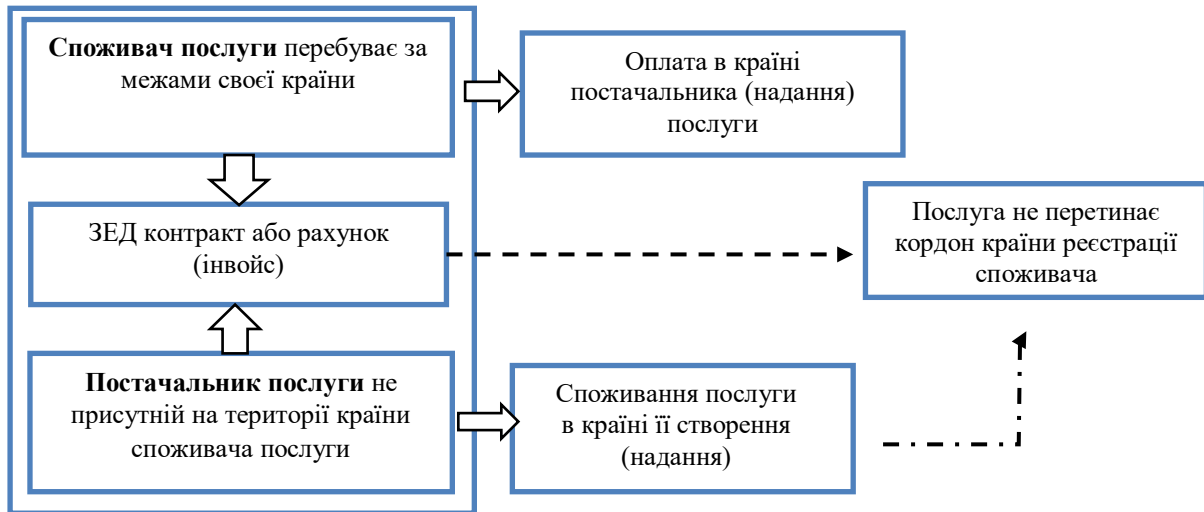

Рис.2. Модель 2 «Споживання послуги за кордоном»

Джерело: власна розробка автора.

Споживач як нерезидент за цією моделлю отримує послугу в країні постачальника у вигляді:

– закордонної туристичної послуги (організованої постачальником у країні постачальника туристичної діяльності – наприклад, у вигляді послуги з відвідування споживачем музею, театру в країні постачальника, участі у екскурсії, проживання у закордонному готелі, тощо);

– послуги із закордонного медичного обслуговування споживача (обслуговування споживача як нерезидента в країні постачальника);

– послуги з вивчення іноземної мови споживачем за кордоном, стажування, навчання, участі у виставці або науковій конференції споживача за кордоном, участі у інших заходах, які організує постачальник за кордоном споживача (наприклад, у своїй країні) для споживача як іноземного споживача – нерезидента;

– послуги з ремонту, який організує постачальник на території, відмінній від території споживача (наприклад, послуги з ремонту суден, що перебувають за кордоном споживача);

– послуги із закордонного розміщення майна на митній території країни постачальника (резидента).

Так, наприклад, суб'єкт, що здійснює туристичну діяльність (наприклад, Бюро перекладів «Пілігрим») організує послуги з екскурсійного супроводу іноземних туристів (екскурсантів – споживачів послуг – нерезидентів країни) мовою, комфортною для сприйняття і за договором на екскурсійне обслуговування за встановлену договором плату зобов'язується надати за замовленням екскурсанту обслуговування, істотною частиною якого є послуги екскурсовода (гіда-перекладача) загальною тривалістю не більше 24 годин, які не включають у себе послуги з розміщення. Створювач послуг розташовується на території країни своєї юридичної реєстрації (України), споживачі можуть бути з будь-якої

країни світу. Послуга надається на території країни постачальника резидентом споживачеві – нерезиденту країни, який (представники якого) фізично перебуває у країні постачальника.

Згідно моделі 3 «Комерційна присутність» (рис. 3), надання послуг постачальником здійснюється через комерційну присутність постачальника за кордоном (за межами власної митної території) на території країни споживача послуг (через відкриті представництва, філії, дочірні компанії у країні споживача послуг) аби забезпечити тісніший контакт зі споживачем послуг на різних етапах їх виробництва, розповсюдження, маркетингу, продажу, доставки, споживання. Такий варіант комерційної присутності (відкриття філії бізнесу в тій юрисдикції, де відбувається надання послуг) виступає один із варіантів істотного спрощення вимог у сфері несумісності законодавчих, податкових, та інших систем, який дозволяє адаптуватися до фінансових та податкових умов.

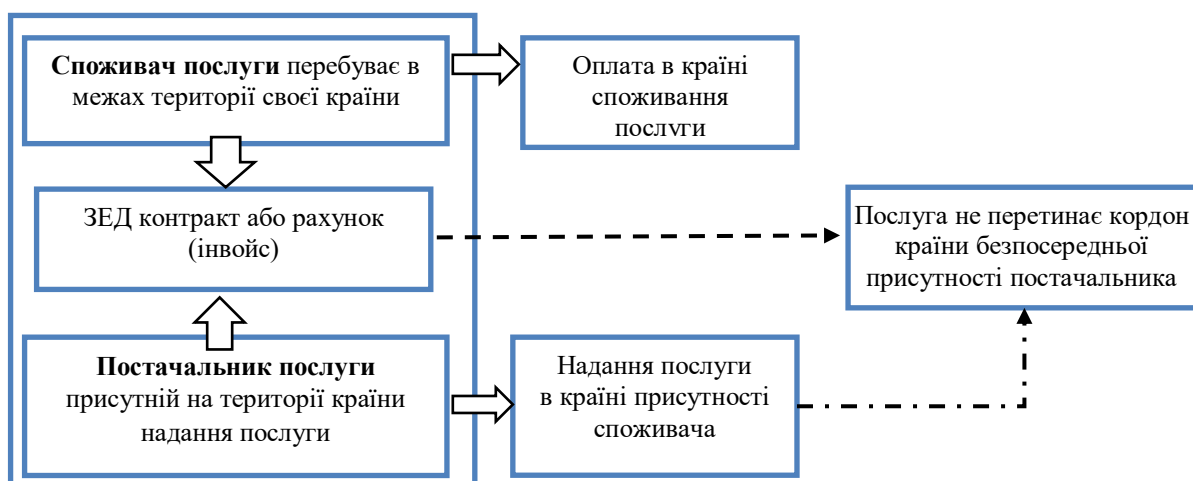

Рис. 3. Модель 3 «Комерційна присутність»

Джерело: власна розробка автора.

Прикладом моделі 3 є надання через комерційну присутність постачальника на митній території споживача (шляхом відкриття постачальником дочірнього підприємства, філії, які знаходяться в іноземному для постачальника володінні на митній території споживача) послуг: медичного характеру (надає лікарня, через філію, розташовану в іноземному володінні); з навчання (надає учбовий заклад через філію, розташовану в іноземному володінні в країні споживача); фінансових та страхових місцевими відділеннями іноземних банків; (надає банк через філію відкриту в країні споживача) тощо.

Модель 4. «Присутність фізичної особи» («Тимчасове переміщення професіоналів») передбачає надання послуги іноземною фізичною особою, яка діє самостійно (як самостійно зайнятий працівник) або за дорученням свого працедавця як надавача послуг (як найнятий робітник), на території країни споживача. За Моделлю 4 найнятий іноземною фірмою-резидентом країни постачальника робітник може бути надавачем в країні споживача, наприклад, аудиторських послуг з перевірки фінансової діяльності, ІТ послуг з налаштування програмного забезпечення, тощо. Також, це може бути, як самозайнята особа, іноземний артист, який тимчасово приїхав в країну споживача на гастролі для надання послуг розважального характеру, або це може бути професіонал-іноземець, який надає послуги консультування, експертизи безпосередньо в країні споживання. Так, наприклад, українська технологічна компанія Ajax Systems командує своїх фахівців для проведення власної інженерної експертизи по всьому світові (Офіційний сайт Ajax Systems, 2023).

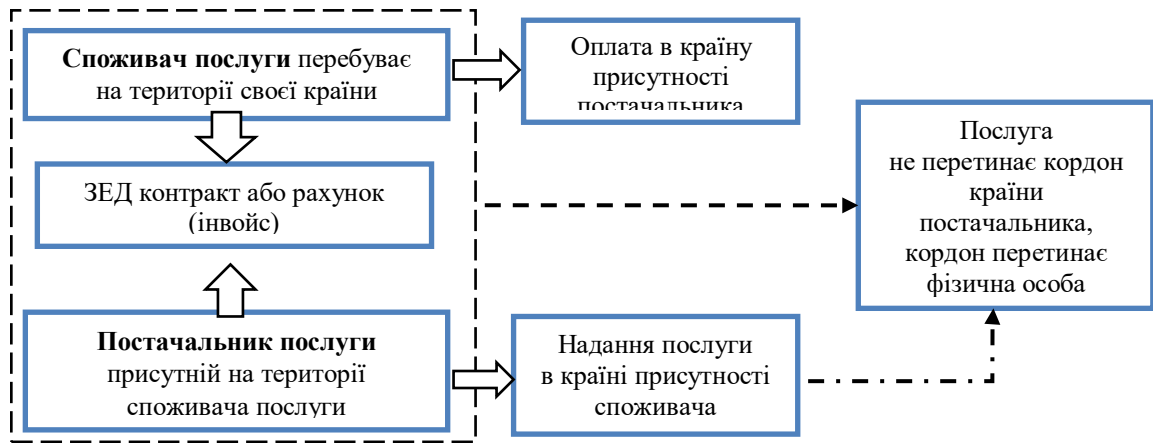

Рис. 4. Модель 4 «Присутність фізичної особи»

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, обмін послугам, на відміну від міжнародної торгівлі товарами, які від своїх виробників фізично переміщуються через кордон, передбачає:

- транскордонне постачання, коли певний постачальники послуг у тій чи іншій країні надає послуги споживачам іншої країни без переміщення обох контрагентів на територію іншої країни (інформаційні та комп'ютерні послуги, е-торгівля, реклама, телемедицина);
- переміщення споживачів послуг до країни їх виробника (освітні послуги, культурні послуги, рекреація, тощо).
- присутність постачальника послуг на території іншої країни як юридичної особи (банківські послуги, страхові послуги, аудиторські чи консультаційні послуги, послуги з реклами та інші бізнес-послуги),
- тимчасове переміщення професіоналів (інженерів, консультантів, аудиторів чи лікарів).

Загалом у більшості випадків для того, щоб надати послугу необхідно по-перше забезпечити тісний контакт зі споживачем на території його країни на різних етапах її виробництва і самого надання, а також після їх надання треба встановити комерційну присутність за кордоном.

Для забезпечення експорту послуг важливо врахувати ключові умови, а саме:

- перевірити наявність інформації у статутному документі щодо законної можливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД);
- правильно оформити всі операції стосовно надання послуги, обліку операцій, підтвердження факту надання та факту оплати за послугу, що розкриємо далі.

Так, за загальними правилами відповідно до норм. ч.2. ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність») фіксування факту зовнішньоекономічної операції здійснюється шляхом оформлення ЗЕД-контракту, який укладається самим суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його законом представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом країни надання послуги.

Такий договір може бути укладений не тільки у простій письмовій, але й в електронній формі, а для послуг (крім транспортних) ще й шляхом прийняття публічної оферти або виставляння рахунку (інвойсу) – особливого документу, який постачальник послуги надає її покупцеві і в якому зазначає перелік послуг, їх вартість та кількість, основні особливості, умови надання та відомості про постачальника та отримувача послуги. У міжнародній практиці згідно з міжнародним законодавством прийнято декілька видів

інвойсів, при цьому в Україні найбільш застосовувані та поширені такі види інвойсів як: проформа-інвойс та комерційний інвойс.

Проформа-інвойс – спеціальний документ, певної форми у якому зазначається обов'язок виконавця послуг надати послуги їх отримувачу за наперед обговореною ціною. У цьому виді інвойсу ціна послуг не є остаточною, та може у подальшому без проблем змінюватись. По своїй суті, проформа – інвойс виступає у вигляді попереднього рахунка на оплату, та не підтверджує факт надання послуг.

При цьому, комерційним інвойсом признається інвойс з остаточними змінами та повністю узгодженими даними, який застосовується для митної декларації. Саме за цим документом розраховуються митні збори та ПДВ. (Інвойс як невід'ємна частина зовнішньоекономічної діяльності. Види інвойсів та особливості їх оформлення, 2022).

Згідно з листом Мінфіну від 16.02.2017 р. (Лист Міністерства Фінансів України «Щодо особливостей застосування первинних документів»), рахунок-фактура (інвойс), який був сплачений замовником, є підтвердженням надання послуг без необхідності складати акт приймання-передачі.

Але існують певні ризиками використання у зовнішньоекономічної діяльності інвойсу, а саме:

- відсутність чіткого зазначення відповідальності за порушення тих чи інших обумовлених умов надання послуг;
- можливість виникнення суперечок чи спорів стосовно деяких умов надання послуги чи отримання бажаних результатів її надання;
- невизначеність щодо питання застосування права країни при виникненні судових спорів;
- невизначеність обсягів наданих послуг (Інвойс як невід'ємна частина зовнішньоекономічної діяльності. Види інвойсів та особливості їх оформлення, 2022).

Якщо ж складається Акт надання послуг, то він повинен відповідати основним існуючим вимогам до оформлення первинних документів та оформлюватись у валюті операції, що проводиться, та складатися зазвичай двома мовами.

Документами, що цілком підтверджують факт здійснення оплати за отримання послуги, можуть бути розрахунковий чи касовий чек або розрахункова квитанція, платіжне доручення, виписка з карткового рахунку, квитанція, яка виписана до прибуткового касового ордеру, ін. (Цуркан, 2022).

При цьому, для того, щоб правильно оформити та оподаткувати експортно-імпорتنу операцію для вітчизняних постачальників вкрай важливо визначити саме місце постачання послуг, правила за якими це робиться можна узагальнити далі наведеним чином:

- місцем надання послуги (для цілей ПДВ), які пов'язані безпосередньо з певним майном (як рухомим, так і нерухомим) визнається за фактичним розташуванням цього майна;
- місцем надання послуги (для цілей ПДВ), які пов'язані з сферою культури, мистецтва, освіти або науки, спорту чи розваг - визнається за фактичним місцем їх постачання;
- місцем надання послуги (для цілей ПДВ) які в повному обсяги перелічені в п. 186.3 Податкового Кодексу України (Податковий кодекс України) (рекламні послуги, надання майнових прав та створення об'єктів права інтелектуальної власності, інжинірингові, консультаційні, інженерні, бухгалтерські, юридичні, аудиторські, актуарні, а також послуги з розроблення, постачання та тестування програмного забезпечення, з оброблення даних та надання консультацій з питань інформатизації, надання інформації та інших послуг у сфері інформатизації, у т.ч. з використанням комп'ютерних систем, визнається за фактичним місцем реєстрації самого отримувача послуг як суб'єкта, який веде господарську діяльність;

– місцем надання інших видів послуг (для цілей ПДВ) визнається за фактичним місцем реєстрації самого постачальника послуг як суб'єкта, який веде господарську діяльність.

Слід зазначити той факт, що суб'єктам господарювання, які виходять на світовий ринок торгівлі послугами, слід враховувати регулятивні заходи різних країн світу (де планується надання послуг), пов'язані з видачою дозволу на послуги, тобто, такі заходи, які пов'язані з кваліфікаційними та ліцензійними вимогами, процедурами, а, також відповідними технічними стандартами, здатними в сукупності своїй та окремо негативно вплинути на здатність того чи іншого постачальника послуг здійснювати зовнішню торгівлю (Baiker et al, 2021).

Таким чином, враховуючи все вищевикладене можемо сформулювати окремий наочний алгоритм експорту-імпорту послуг з урахуванням основних операцій рис. 5., який полегшить бізнесу забезпечення процесу експорту-імпорту послуг для максимально законного його оформлення.

Рис. 5. Алгоритм експорту-імпорту послуг з урахуванням основних операцій для українського бізнесу

Джерело: власна розробка автора.

Таким чином, розуміння основних моделей, безпосередньо процесу надання та оформлення операцій з експорту-імпорту послуг полегшить постачальникам роботу з цією категорією продукту у рамках здійснення міжнародної торгівлі послугами.

ВИСНОВКИ

Торгівля послугами сьогодні охоплює велику кількість різних секторів економіки, включаючи суто професійні, а також телекомунікаційні, фінансові, транспортні, кур'єрські та поштові, роздрібну торгівлю та дистрибуцію, охорону здоров'я, освіту, охорону навколишнього середовища, туризм та рекреаційні послуги. Торгівля послугами життєва важлива для розвитку будь-якої національної економіки, і Україна тут не є винятком.

Незважаючи на гнучкий характер послуг, національні суб'єкти господарської діяльності, які бажають експортувати чи імпортувати послуги, стикаються з низкою перешкод, а саме: необхідністю правильного визначення місця надання послуг, правомірне оприлюднення угоди, визнання податкової бази, розрахунок податків, облік норм законодавства країни надання послуг, ін.

Все це викликає необхідність володіння досить великим обсягом знань щодо особливостей та процедур проведення операцій з експорту та імпорту послуг, особливостей їх оформлення, особливостей обліку та оподаткування.

У рамках статті зроблено спробу наглядного зображення моделей експорту та імпорту послуг, визнаних Світовою організацією торгівлі у рамках Генеральної угоди з торгівлі послугами та ратифікованих Україною. Крім того, розроблено алгоритм дій з експорту-імпорту послуг з урахуванням основних операції для полегшення процесу міжнародної торгівлі послугами національного бізнесу України.

Завдяки розробкам автора процес експорту-імпорту послуг для вітчизняних постачальників послуг стане більш зрозумілим та прозорим, що надасть можливість виходу на міжнародні ринки, вибору найбільш прийнятною моделі торгівлі, закріплення на ринках, а, в подальшому, ще й нарощувати обороти торгівлі, що, у тому числі, буде сприяти росту національної економіки нашої країни.

Подальші дослідження можуть бути націлені на дослідження окремих видів послуг, які надають вітчизняні виробники у різних країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська, С.В., Ружицький, А.А., Михайлович, Ю.В. Роль сфери послуг в економіці України. Матеріали VIII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій», Тернопіль, 27-28 листопада 2019. С.105-106.
2. Бондар, Ю., Легінькова, Н. Економіко-правові механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств сфери послуг. *Development of Management and Entrepreneurship Methods on Transport (ONMU)*. 2022. 80(3). С.37–50. URL: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-37-50>
3. Генеральна угода про торгівлю послугами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#n5 (Дата звернення: 10.12.2023).
4. Дернова, І. Світовий ринок послуг: сучасний стан та тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-45>
5. Заблоцька, Р.О., Рибчук, А.В. Типологія міжнародної торгівлі послугами на сучасному етапі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 106 (Частина I). С.80-87. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/11/7>
6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 29, ст. 377) (в ред. від. 04.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n114> (Дата звернення: 04.01.2024).
7. Інвойс як невід'ємна частина зовнішньоекономічної діяльності. Види інвойсів та особливості їх оформлення. 2022. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/catalog/12799/publikatsii/666>
8. Камінська, Т.М. Місце України у міжнародній торгівлі послугами. *Економічна теорія та право*. 2019. № 1 (36). С. 27–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2019_1_4
9. Клювак, О. В. Інноваційний розвиток експорту послуг України в умовах мирного та веного стану. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Том 1. Вип. 18. С.157-168. URL: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.157-168>

10. Ковтун, Е.О., Романчук, Р.А., Савчук, В.В. Управління експортно-імпортними операціями підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 205-209.

11. Лист Міністерства Фінансів України «Щодо особливостей застосування первинних документів» від 16.02.2017 р. № 31-11410-06-5/4339 (Дата звернення: 06.01.2024).

12. Мельничук, О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С.115-128.

13. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. Експорт послуг. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed//4595.html (Дата звернення: 10.12.2023).

14. Офіційний сайт компанії Ajax Systems. 2023. URL: <https://ajax.systems/ua/about/#>

15. Плекан, М.В., Мартенюк, В.П. Особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип.45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-30>

16. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112) (в ред. від. 08.12.2023).

17. Романькова, О.М., Урайчик, К.С. Облік та аналіз експортних операцій у сучасному стані. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип.50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-50>

18. Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст.356) (в ред. від. 05.10.2023).

19. Цуркан О. Надання юридичними особами послуг нерезидентам: умови, податки, звітність. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/212350_nadannya-yuridichnimi-osobami-poslug-nerезидентам-umovi-podatki-zvtnst

20. Baiker, L., Bertola, E., Jelitto, M. Services Domestic Regulation – Locking in Good Regulatory Practices. Analyzing the Prevalence of Services Domestic Regulation Disciplines and their Potential Linkages with Economic Performance. *WTO Staff Working Paper ERSD-2021-14*. 2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202114_e.htm

21. Guide for export of services. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/guide-export-services> (Дата звернення: 01.04.2024).

22. The General Agreement on Trade in Services (GATS): objectives, coverage and disciplines. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm (Дата звернення: 04.01.2024).

23. Мешко, Н. П. Щитов, Д. М. Високотехнологічні послуги як інноваційний фактор розвитку світового господарства в умовах глобальної економічної інтеграції. *European Journal of Management Issues*. 2016. 6. С. 87–96. URL: <https://doi.org/10.15421/191609>

REFERENCES

Baranovska, S.V., Ruzhytskyi, A.A. and Mykhailovych, Y.V. (2019), Rol sfery posluh v ekonomitsi Ukrainy [The role of the service sector in the economy of Ukraine], Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv. Aktualni zadachisuchasnykh tekhnolohii, Ternopil, 105-106, (in Ukrainian).

Bondar, Y. and Lehinkova, N. (2022), Ekonomiko-pravovi mekhanizmy rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv sfery posluh. [Economic and legal mechanisms of regulation of foreign economic activity of enterprises in the service sector] Development of Management and Entrepreneurship Methods on Transport (ONMU), available at: <https://www.daemmt.odessa.ua/index.php/daemmt/article/view/421/363> (Accessed 10 January 2024), DOI: 10.31375/2226-1915-2022-3-37-50, (in Ukrainian).

- Heneralna uhoda pro torhivliu posluhamy (2023), [General agreement on trade in services], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#n5 (Accessed 07 January 2024), (in Ukrainian).
- Dernova, I. (2023), Svitovyi rynek posluh: suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku [World services market: current state and development trends]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 50, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-45>, (in Ukrainian).
- Zablotska, R.O. and Rybchuk, A.V. (2012), Typolohiia mizhnarodnoi torhivli posluhamy na suchasnomu etapi [Typology of international trade in services at the current stage]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 106(I), 80-87, available at: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/11/7>, (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist» [Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"]. (Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, 1991, № 29, st. 377) (v red. vid. 04.03.2023) available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n114>, (Accessed 04 January 2024), (in Ukrainian).
- Invois yak nevidiemna chastyna zovnishnoekonomichnoi diialnosti. Vydy invoisiv ta osoblyvosti yikh oformlennia [Invoice as an integral part of foreign economic activity. Types of invoices and features of their execution] (2022), available at: <https://jurliga.ligazakon.net/catalog/12799/publikatsii/666>
- Kaminska, T.M. (2019), Mistse Ukrainy u mizhnarodnii torhivli posluhamy [Ukraine's place in international trade in services]. *Ekonomichna teoriia ta pravo*, 1(36), 27–41, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2019_1_4, (in Ukrainian).
- Kliuvak, O.V. (2022), Innovatsiinyi rozvytok eksportu posluh Ukrainy v umovakh myrnoho ta vennoho stanu [Innovative development of the export of Ukrainian services in conditions of peace and war]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, 1(18), 157-168, (in Ukrainian).
- Kovtun, E.O., Romanchuk, R.A. and Savchuk, V.V. (2018), Upravlinnia eksportno-importnymy operatsiinyi pidpriemstva [Management of export-import operations of the enterprise]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 6(17), 205-209, (in Ukrainian).
- Lyst Ministerstva Finansiv Ukrainy «Shchodo osoblyvostei zastosuvannia pervynnykh dokumentiv» [Letter of the Ministry of Finance of Ukraine "Regarding the peculiarities of the application of primary documents"] vid 16.02.2017 r. № 31-11410-06-5/4339
- Melnychuk, O. (2020), Mizhnarodna torhivlia posluhamy [International trade in services]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 4, 115-128.
- Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Derzhavna pidtrymka ukraïnskoho eksportu. Eksport posluh. [Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. State support for Ukrainian exports. Export of services], available at: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed//4595.html
- Ofitsiinyi sait kompanii Ajax Systems (2023), [The official website of the Ajax Systems company] available at: <https://ajax.systems/ua/about/#>
- Plekan, M.V. and Marteniuk, V.P. (2022), Osoblyvosti obliku ta opodatkovannia eksportno-importnykh operatsii v umovakh viiny. *Ekonomika ta suspilstvo*, 45, (in Ukrainian).
- Podatkovy kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, st.112) (v red. vid. 08.12.2023), (in Ukrainian).
- Romankova, O.M. and Uraichyk, K.S. (2023), Oblik ta analiz eksportnykh operatsii u suchasnomu stani. [Accounting and analysis of export operations in the modern state]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 50, (in Ukrainian).
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine] (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2003, №№ 40-44, st.356) (v red. vid. 05.10.2023), (in Ukrainian).
- Tsurkan, O. (2022), Nadannia yurydychnymy osobamy posluh nerezydentam: umovy, podatky, zvitnist [Provision of services by legal entities to non-residents: conditions, taxes, reporting],

available at: https://biz.ligazakon.net/analitycs/212350_nadannya-yuridichnimi-osobami-poslug-nerezidentam-umovi-podatki-zvtnst

Beiker, L., Bertola, E. and Dzhelitto, M. (2021), Vnutrishnie rehulivannia sfery posluh – zakriplennia nalezhnoi praktyky rehulivannia. Analiz poshyrenosti vnutrishnoho rehulivannia sfery posluh ta yikh potentsiinoho zviazku z ekonomichnoiu efektyvnistiu. Robochyi dokument personalu SOT [Services Domestic Regulation – Locking in Good Regulatory Practices. Analyzing the Prevalence of Services Domestic Regulation Disciplines and their Potential Linkages with Economic Performance. WTO], available at: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202114_e.htm

Posibnyk z eksportu posluh [Guide for export of services], available at: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/guide-export-services>

Heneralna uhoda pro torhivliu posluhamy (GATS): tsili, okhoplennia ta pravyla [The General Agreement on Trade in Services (GATS): objectives, coverage and disciplines], available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm

Meshko, N. P., and Shitov, D. M. (2016), Knowledge intensive services as innovation driver of the world economy under conditions of global economic integration. *European Journal of Management Issues*, 6, 87–96. DOI: 10.15421/191609

SPECIFICATIONS OF EXPORT-IMPORT OPERATIONS IN THE FIELD OF SERVICES

Irina Privarnikova

*Oles Honchar Dnipro National University,
Dnipro, Ukraine*

The purpose of this study is to describe the models and specifics of export-import transactions in the service sector in Ukraine.

For this, the essence of the service as an object of export-import operations is characterized, the process of conducting export operations is described, an algorithm for the implementation of export-import operations of services is developed and provided to indicate their features and simplify the implementation procedures for the business of Ukraine. Within the framework of the article, an attempt was made to visualize the models of export and import of services recognized by the World Trade Organization within the framework of the General Agreement on Trade in Services, and an algorithm of export-import of services was developed, taking into account the main operations to facilitate the trade process of the national business of Ukraine. Thanks to the author's developments, the process of export-import of services for the domestic manufacturer will become more understandable and transparent, which will provide the opportunity to enter and consolidate international markets, and in the future also increase trade turnover, which, among other things, will contribute to the growth of the country's national economy. The value of the study lies in the author's attempt in one study to outline models of export-import of services, presenting them visually, with a developed algorithm for sellers to simplify the procedure for their registration, taking into account the legal norms of a certain place of their provision. understanding the main models, directly the process of providing and processing operations on export-import services will make it easier for suppliers to work with this product category in world trade. Further research may be aimed at examining the specifics of import-export operations depending on the types of services provided by domestic manufacturers in different countries of the world.

Keywords: foreign trade, foreign economic operations, export-import activity, international trade in services, export of services, import of services, international service, regulation of international trade in services.